

ξεως. Διὰ τοῦτο παιδία 5 — 6 ἐνιαυτῶν ἰκανὸν εἶναι νὰ ἐργάζωνται ἐκ διαλειμμάτων 3 ὥρας τὴν ἡμέραν, 7 — 10 ἐμποροῦν νὰ περισσεύουν τὰς ὥρας κατ' ὀλίγον ἕως οὗ νὰ τὰς κáιμουν 4 — 5, καὶ ὄχι περισσότερον.

ΚΕΣ'. Ὅταν ἀρχῶνται νὰ ἀναφαίνονται αἱ γεννητικαὶ ὀρμαὶ τοῦ παιδός, τότε χρειάζεται μεγάλην προσοχὴν καὶ φρονήσιν ὁ παιδαγωγὸς εἰς τὸ νὰ μὴ ἀρήσῃ νὰ γείνη ὀλεθρία τις τούτων κατάχρησις· πρέπει σύγκαιρα νὰ ἀσφαλίσῃ τὸν νέον μετὴν ἀρετὴν τῆς σεμνότητος· πρέπει νὰ φυλάσσεται, ὅσον δύναται, ἀπὸ πάσαν ἀφορμῆν, διὰ τῆς ἧς ἐμπορεῖ νὰ ἐρεθισθῇ ὁ παῖς. Ὅταν καταλαμβάνῃ ὅτι ἔρχεται ἡ ἡβῆ τοῦ παιδός, πρέπει νὰ τὸν διδάσκῃ μὲ πολλὴν σεμνότητα καὶ ἐμβριθεῖαν τοῦ τῆς φύσεως σκοπὸν εἰς τὸ νὰ προάγῃ καὶ διατηρῇ διὰ τῆς γεννήσεως τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰάν κατά ὕπτυχίαν παρεκτραπῇ ὁ νέος εἰς ἁμαρτίαν τινα, νὰ τὸν σωφρονίσῃ ἀποδεικνύων εἰς αὐτὸν μὲ φιλαληθείαν καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ μὲ τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ νέου προσυποκειθεμένην εὐλικρίνειαν, τὰ φυσικὰ κακὰ ἀποτελέσματα, καὶ τὴν ἠθικὴν αἰσχρότητα, μὲ τὰ ὅποια εἶναι ἠνωμένα τιαῦτα σαρκικὰ παπτώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς θεωρητικῆς ἀγωγῆς.

ΚΖ'.

Αἱ ἐνέργειαι τοῦ πνεύματος φανεροῦνται, καθ' ἃς ἐξέρει καθ-

εἰς ἕκ συνειδήσεως, εἰς δύο διάφορα εἶδη· θεωρίαν, καὶ πράξιν· καὶ ἡ μὲν θεωρία περιλαμβάνει τὰς νοητικὰς καὶ γνωστικὰς καὶ αἰσθηματικὰς ἐνεργείας· ἡ δὲ πράξις, τὰς ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς. Ἡ γενικὴ λοιπὸν ἰδέα τῆς πνευματικῆς ἀγωγῆς περιέχει ὅλας τὰς προπαρασκευὰς καὶ τὰ μέσα, διὰ τῶν ἑποίων βάλλονται εἰς κίνησιν αἱ θεωρητικαὶ καὶ πρακτικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε διὰ τῆς ἁρμοῦνίας αὐτῶν νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ παιδαγωγούμενον ὑποκείμενον, ὅταν γένηται εἰς τὴν στιγμὴν τῆς ἠθικῆς ὠριμότητός του.

ΗΗ'. Ἡ ἀνάπτυξις λοιπὸν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἰς τοὺς χρόνους τῆς νηπιότητος καὶ νεότητος σκοπεῖ τὴν γυμνασίαν καὶ παιδείαν τῶν νοητικῶν καὶ αἰσθηματικῶν καὶ πρακτικῶν δυνάμεων. Καὶ αἱ μὲν ἀρχαὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν νοητικῶν καὶ αἰσθηματικῶν δυνάμεων ἀποτελοῦσι τὴν θεωρητικὴν· αἱ δὲ τῆς τῶν πρακτικῶν ἀποτελοῦν τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν, μετὰ τὴν ὅποιαν εἶναι ἀναπόσπαστος ἡ διδασκαλία τῆς πίστεως.

ΚΘ'. Εἰς τὴν θεωρητικὴν λοιπὸν ἀγωγὴν πρέπει νὰ ἀναπτυχθῶσιν αἱ νοητικαὶ δυνάμεις· ἐμπεριλαμβάνομεν δὲ ἐνταῦθα τὰς δυνάμεις τῆς αἰσθήσεως, τῆς φαντασίας, τῆς μνήμης, τοῦ νοῦς, τῆς κρίσεως, καὶ τοῦ Λόγου.

Σημειώσεις. Αἱ θεωρητικαὶ δυνάμεις ἐμποροῦν νὰ καλλιεργηθῶσιν ἢ κατ' εἶδος ἢ κατ' ὕλην· κατὰ τὸ δεύτερον μεταδιδοῦνται εἰς τὸν μαθητὴν αἱ ἰδίαί καὶ γνώσεις, ἕως οὗ μεταχειρισθῶν εἰς τὴν κοινωνικὴν τὸν ζώον· ἡ δὲ κατ' εἶδος καλλιέργεια σκοπὸν ἔχει κύριον νὰ ἀναπτύξῃ ταύτας τὰς δυνάμεις, ὥστε εἰς πᾶσαν ἐνδεχομένην ἐφαρμογὴν τῶν νὰ ἐνεργῶσι συμφῶνως ἔλαι, καὶ νὰ φέρωνται τὸν φυσικῶν τῶν εἶδῶν καὶ ἀναλογικῶν καὶ ἐκτεταμένον δρέμον κατ' ἔλα των τὰ διαβήματα. Ἡ θεωρητικὴ ἀγωγή ἀσχολεῖται κατὰ πρῶτον εἰς τὴν κατ' εἶδος καλλιέργειάν των, ἐπειδὴ ἡ κατ' ὕλην ἀνήκει εἰς τὴν διδασκαλικήν· καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων ἡ ἀγωγή καὶ ἡ διδασκαλία, ὅτι ἡ μὲν σκοπεῖ τὸ εἶδος τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ὕλην.

Λ'. Ἡ καλλιέργεια τῆς αἰσθήσεως ἀπαιτεῖ ὥστε ὁ παιδαγωγὸς ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὰ αἰσθητήρια τοῦ μαθητοῦ του πᾶσαν αἰσίαν, ἣτις ἐμπορεῖ νὰ τὰ βλάβῃ, καὶ νὰ μεταχειρίζεται ὅλα τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ τὰ ἐνδυναμώσῃ καὶ νὰ τὰ τελειοποιήσῃ. Ἐξῶ λοιπὸν ἀναφέρονται μετὰ καὶ ἄλλου πολλῶν κανόνων καὶ ὅσα εἶπαμεν εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν περὶ αἰσθήσεως (Ἐμπ. Ψυχ. ΥΑ', ΥΒ'), καὶ εἰς τὴν Λογικὴν. (Λογικ. ΣΥΘ', Γ').

ΛΑ'. Ὅμοῦ μετὰ τὴν γύμνασιν τῆς αἰσθήσεως πρέπει νὰ γίνεταί συγχρόνως καὶ ἡ τῆς προσοχῆς (Ἐμπειρ. Ψυχ. ΡΝΑ'). διὰ τῶν ἐφεξῆς ἀναγκαίων κανόνων.

α'. Στρέφε τὴν προσοχὴν τοῦ παιδίου μόνον εἰς πράγματα ἀνάλογα τῶν δυνάμεών του· εἰς τοὺς πρώτους χρόνους ἐνασχέλειτο μόνον εἰς τὰ αἰσθητὰ, ἀφίνων τὰ ἀφηρημένα, καὶ ὑπὲρ αἰσθησιν, τὰ ὅποια δὲν δύναται ν' ἀντιληφθῇ τὸ ἀγύμναστον του πνεῦμα.

β'. Μὴ ἐκτείνῃς τὴν προσοχὴν του κατ' ἀρχὰς πολλὴν ὥραν, ὥστε νὰ τὸ βαρύνῃς, ἀλλ' ὅσον μόνον νὰ τέρπεται ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα πράγματα.

γ'. Ὅσον πλέον εἶναι ἀγύμναστοι αἱ ψυχικαὶ του δυνάμεις, τόσον πλέον ἀπέφυγε τὸ νὰ τὰς προσηλόνῃς εἰς πολλὰ ἐν ταυτῇ πράγματα· διότι χάνει τὴν ἐπίτασίν της ἢ προσοχὴν ὅταν, φερέ εἰπεῖν, τοῦ δεικνύῃς εἰκόνας γραμμένας εἰς βιβλίον μὴ τοῦ φυλλολογῆς ὅλον τὸ βιβλίον· διότι ἀποκάρμυει τελευταῖον ἢ προσοχὴν του, καὶ δὲν τοῦ προξενεῖ καμμίαν τέρψιν· οὐδ' εἰς ταμιεῖα φυσικῆς ἱστορίας πρέπει νὰ εἰσάγῃς τὸν παῖδα, διὰ καὶ τὸν κάμῃς προσεκτικὸν εἰς φυσικὰ ἀντικείμενα· ἐκτὸς τοῦ ταμιείου δύναται νὰ προσέχῃ καλῆτερα εἰς ὀλίγα κατ' ἀρχὰς πράγματα.

δ'. Φέρε τὴν προσοχὴν του εἰς πράγματα, τὰ ὅποια διεγείρουν τὴν ἐνέργειαν τῶν ψυχικῶν του δυνάμεων συμφύτως μὲ τὰς παιδικὰς του ἐννοίας καὶ κλίσεις· διότι κατ' ἄλλον τρόπον διασκεδάζεται ἡ προσοχή του ἄλλου· καὶ ζημιώνεται τὰ μέγιστα, εἰάν τοῦ γείνη ἕξις ἢ διασκέδασις (Βλέπε καὶ Λογ. ΤΕ', ΤΣ').

ΔΒ'. Εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς φαντασίας πρέπει νὰ διδῆ πολὴν προσοχὴν ὁ παιδαγωγός· διότι οὔτε νὰ τὴν ἀμελή παντάπασι πρέπει, ἀποβλήτων πᾶν πειρητικὸν καὶ ὑπὲρ ἐννοιαν, ὡς τάχα φανησιασμοῦ παραίτητον· οὔτε νὰ τὴν ἐπιτείνῃ καθ' ὑπερβολήν. Κ' ἐδῶ λοιπὸν μετότης εἶναι τὸ ἄριστον. Διὰ τοῦτο ὁ παιδαγωγός πρέπει νὰ παρατηρῇ τὸν μαθητὴν του, εἰάν ἡ φαντασία του περιπατῇ συμφύτως μὲ τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου, ἢ προσπαθῇ νὰ περάσῃ καὶ τοὺς οὐρανούς, εἰάν ἐν γένει περιπατῇ σκόπιμον δρόμον, εἰάν συμβιβάζεται μὲ τὸν σκοπὸν τῆς Ἠθικῆς, καὶ εἰάν κλίνῃ εἰς φανησιασμόν, καὶ ἐξασκουρίν· διότι καθὼς εἶναι βέβαιον, ὅτι πρέπει νὰ μυηθῆται καὶ νὰ διαγερθῇ ἡ ψυχὴ καὶ ὑπερβῆται μακρὰν εἰς τὸ νὰ ἐμβυχωθῇ καὶ νὰ γείνη χρήσιμος ὑπουργός τοῦ ἀνθρώπου· ἐπίσης εἶναι ἀναμφίβολον, ὅτι πρέπει νὰ οἰκονομηθῇ ἢ ἀκρατὸς καὶ ἄτακτος, ἢ γοῦν ὄχι νὰ ταπεινωθῇ καὶ νὰ ἐξασθενισθῇ, ἀλλὰ νὰ ὁδηγηθῇ εἰς εὐγενικὰ καὶ ὠφέλιμα ἀντικείμενα, καὶ, ὅσον εἶναι δυνατὸν, νὰ βαλθῇ εἰς ἰσχυρότητα πρὸς τὰς ἐνεργείας τῶν ἐπιλοίπων πνευματικῶν δυνάμεων.

ΔΓ'. Ἡ καλλιέργεια τῆς μνήμης σκοπὸν ἔχει, ὥστε ὁ μαθητὴς νὰ διατηρῇ ζωηρῶς τὰς ὁποίας ἀπέκτησεν ἐννοίας καὶ ιδέας, νὰ τὰς διατάσῃ, καὶ νὰ τὰς ἀναγνωρίζῃ εὐκόλως, καὶ νὰ τὰς ἀναυθύνῃ ἀκόπως καὶ πιστῶς καὶ ἐντελῶς· εἰς τὴν ἀσκίαν τῆς μνήμης πρέπει ὁ παιδαγωγός ν' ἀποφεύγῃ οὐκ ὑ-

περβόλας, δηλαδή μήτε νὰ καταβαρύνῃ τὴν μνήμην τοῦ νέου μὲ πολλὰ πράγματα, ἐνῶ ἀκόμη εἶναι πολλὰ τρυφερός, μήτε νὰ τὴν παραμελῇ παντάπασι· ἴσως εἶναι χρήσιμον νὰ τηρῇ περὶ τούτου τοὺς ἐφεξῆς κανόνας.

ΑΔ'. α'. Νὰ μὴ γυμνάσῃ τὴν μνήμην πρόηρα, ἐπειδὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐνεργήσῃ πρὶν ἐμβῶσιν εἰς τὴν ψυχὴν ἱκαναὶ ἔννοιαι, καὶ ἐπεξεργασθῶσιν ἀπ' αὐτῆν.

β'. Νὰ μὴ γυμνάσῃ μόνον τὴν μνήμην, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ ἄλλην τιὰν, ἢ πλειοτέρας πνευματικὰς δυνάμεις.

γ'. Νὰ μὴ τὴν γυμνάσῃ μὲ ζημίαν τῶν ἄλλων πνευματικῶν δυνάμεων.

δ'. Εἰς ταύτην τὴν γύμνασιν ν' ἀπέχη ἀπὸ παν εἶδος παιγνιδίου.

ε'. Νὰ γυμνάσῃ ὅχι μόνον τὴν λεκτικὴν μνήμην, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν πραγματικὴν.

ς'. Νὰ γυμνάσῃ συχνάκις τὴν πραγματικὴν μόνον μνήμην, χωρὶς νὰ φέρῃ εἰς τὸ μέσον τὴν λεκτικὴν.

ζ'. Νὰ περιέρῃ εἰς εἰς μῆτρεις γυμνάσεις κατὰ τοὺς γενικοὺς βαθμοὺς τῆς νοητικῆς τοῦ μαθητοῦ μαρμάτωσης ἀπὸ τὰ εὐκολώτερα εἰς τὰ δυσκολώτερα.

η'. Νὰ μὴ ἀποδίδῃ πολλὰ μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν φυσικὴν μνήμην διὰ νὰ μὴ παρασυρθῇ ὁ μαθητὴς εἰς τὸ νὰ ἐπιδεικνύεται μ' αὐτὴν, καὶ νὰ ἐπιθεμελιούνη εἰς αὐτὴν μόνην πάσας τῆς προκοπῆς του τὰς ἐλπίδας.

θ'. Τὴν ἐκ φύσεως ἀσθενῆ μνήμην νὰ γυμνάσῃ ἀδιακόπως, χωρὶς ὅμως βίαια καὶ στενοχωρητικὰ μέσα (βλέπε καὶ Ἐμπ. Ψυχ. ΡΜΖ — Λογικ. ΤΓ, ΤΔ').

ΛΕ'. Σκοπὸς δὲ τῆς καλλιέργειας τοῦ νοῦς καὶ τῆς κρίσεως εἶναι, ὥστε ὁ παιδαγωγούμενος νέος νὰ κατασταθῇ εἰς

τούς χρόνους τῆς πνευματικῆς ὀριμότητός του ἰκαίως νὰ νοῆ αὐτός, καὶ νὰ μάθῃ νὰ καταστήσῃ τὸ οἰκοδόμημα τῶν γνώσεών του ἔλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ ξένην αὐθεντίαν καὶ ἀξιοπιστίαν. Ἀπάτη εἶναι νὰ στοχάζεται ὁ παιδαγωγὸς, ὅτι μόνον εἰς ἐπιστημονικὰ πράγματα ἐμπορεῖ νὰ γυμνασθῇ σκοπίμως ὁ νοῦς καὶ ἡ κρίσις. Τὰ συνηθῶς συμβαίνοντα εἰς τὴν ζωὴν, τὰ φαινόμενα εἰς τὴν φύσιν, καὶ τὰ συγχρόνως γινόμενα πράγματα περιέχουσιν ἀφθονωτάτην ὕλην, ὥστε ν' ἀπασχολήσωσι καὶ νὰ τροχίσωσι τὸν νοῦν τοῦ παιδός, μάλιστα εἰς τὰς μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ συνομιλίας.

ΛΣ'. Ἄς συνηθίσῃ ὁ παιδαγωγὸς εἰς τὰς ἀναγνώσεις σύγκαιρα τοὺς παῖδας, οἵτινες μέλλουν νὰ ἐπιδοθῶν εἰς τὴν παιδείαν, καὶ εἶναι προσδιωρισμένοι εἰς ἐπιστημονικὰς ἀσχολίας. πρέπει ὅμως νὰ κάμνῃ μὲ πολλὴν προσοχὴν τὴν τῶν ἀναγνώσεων ἐκλογὴν, καὶ νὰ παρατηρῇ πάντοτε τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἀναγινώσκει ὁ μαθητῆς, καὶ ποίαν ἐπιρροὴν κάμνουν τὰ ἀναγινωσκόμενα εἰς τὴν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν του μόρφωσιν.

ΛΖ'. Ἡ τῷ λόγῳ καλλιέργεια ἀπαιτεῖ κατὰ μὲν ἰσορρίαν νὰ συνάπτη ὁ μαθητῆς τὰς διαφόρους ὕλας τῶν γνώσεών του, καὶ νὰ τὰς διατάσῃ εἰς ἓν ὅλον· κατὰ δὲ τὴν πράξιν νὰ γείνη δεξιὸς καὶ ἐπιτήδειος ὥστε νὰ θέλῃ αὐτός καὶ νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν, καὶ ὅλα τὰ ἔργα του νὰ διευθύνῃ εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους σκοποὺς τῆς ζωῆς του νὰ καθυπεβάλλῃ καὶ νὰ ὑποτάσῃ εἰς τὸν ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν τῆς τῶν ἠθικῶν πράξεων ἐκτελέσεως.

ΛΗ'. Εἰς τὴν θεωρητικὴν ἀγωγὴν ἀνήκει καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γλώσσης· διότι εἰς πάντα ἄνθρωπον ἡ γλώσσα εἶναι ἀντανάκλασις τῆς πνευματικῆς του μορφώσεως· εἰς τὸ πνεύ-

μα του εἶναι πλούσιον καὶ εὐτάκτον, θέλει εἶσθαι καὶ ἡ γλῶσσα του πλουσία καὶ ἀκριβής· ἐὰν αἱ γνώσεις του συνέχωνται καὶ ἀλληλουχῶνται εἰς ἓν ὅλον, καὶ ἡ γλῶσσα θέλει ἐκφράζειν τὰ μέρη τῶν γνώσεων μὲ συνέχειαν καὶ ἀλληλουχίαν· ἐν γένει δὲ ἡ τῆς γλώσσης ἀνάπτυξις κρέμαται μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων ὁμαῦ τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, καὶ μάλιστα τοῦ Λόγου καὶ τῆς φαντασίας· ἀλλ' ὅμως ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης ἰδιαίτερος τὰ ἐφεξῆς· αὐστηρὰ προσοχὴ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν λαλητικῶν ὀργάνων, εἰς τὴν ὀρθότητα τῆς προφορᾶς, εἰς τὴν ἀπαγγελίαν τῶν λαλουμένων καὶ εἰς τὴν ἔγγραφον ἐκθεσιν τῶν διανοημάτων. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον γίνεται κατὰ πάντα ἐγκρατῆς τῆς γλώσσης ὁ παιδαγωγούμενος.

ΛΘ'. Ἡ αἰσθηματικὴ ἀγωγή περιλαμβάνει ὅλας τὰς προπαρασκευὰς καὶ ἀσκήσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἀναπτύσσεται ἡ ἀκριβὴς αἴσθησις καὶ μάλιστα ἡ κρίσις τοῦ ὑψηλοῦ. Ἐὰν ἡ αἴσθησις αὕτη μέλλῃ νὰ ἀναπτυχθῇ συμφύτως καὶ ἀναλόγως μὲ τὰς θεωρητικὰς καὶ πρακτικὰς δυνάμεις του, ὥστε, ὅταν ὁμαρτήσῃ ὁ νῦν καὶ θεωρητικῶς καὶ ἠθικῶς, νὰ ἐνεργῇ ἐναρμόνιστος καὶ πρὸς τὰ δύο, πρέπει καὶ πρὸς τὴν αἴσθησιν μὴ πέσῃ ὁ μαθητῆς του εἰς κακαιοθησίαν ἢ φανητισμὸν, ἢ μὴ ἐκδοθῇ ὅλος εἰς τὰ καλὰ, μὲ τὰ ὅποια εὐφραίνονται ἢ ἀσωτεύουσιν αἱ λεγόμεναι λαμπραὶ συναναστροφαί· ἄς φροντίσῃ μάλιστα νὰ τοῦ ἐνδυναμώσῃ, ὅσον δύναται, τὸ ἠθικὸν αἰσθημα, ἀπὸ τὸ ὅποιον κρέμαται ἡ τιμὴ τῆς ἀληθείας, ἡ ἰσχὺς τῶν ἐκφράσεων τοῦ συνειδήτου, τὸ ἀκαταμάχητον κράτος τῶν αἰσθημάτων τοῦ δικαίου καὶ τοῦ καθήκοντος, τὸ ἐσωτερικὸν αἰσθημα τῆς φιλευθροπίας, καὶ μάλιστα ἡ διάπυρος πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη.

Μ'. Μετὰ τὸ ἠθικὸν αἰσθημα πρέπει νὰ τοῦ ἀναπτύξῃ

καὶ τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ. Ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὕτη γίνεται ἀπὸ τὸν παιδαγωγόν, εἴαν κάμνη προσηκτικὸν τὸν μαθητὴν τοῦ εἰς ὅσα τέχνη καὶ φύσις ἔχουσιν ὑψηλὰ καὶ καλά. Εἰς τοὺς παλαιοὺς ποιητὰς καὶ ῥήτορας, καὶ εἰς πολλοὺς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἐκ διαφόρων ἔθνων πρέπει νὰ τὸν δεῖξῃ τὰ ἀληθινὰ κάλλη καὶ ὕψη τοῦ λόγου. Ἡ Μουσικὴ καὶ ἡ Ζωγραφικὴ, καὶ ὅλαι ἐν γένει αἱ ὀνομαζόμεναι καλαὶ τέχναι πρέπει νὰ τὸν γυμνάσῃσι νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀπόλυτον ἀξίαν τοῦ καλοῦ εἰς τὰ ἀντικείμενα καὶ ἔργα τῶν τεχνῶν. Εἰς ὅλα ταῦτα βέβαια δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐνασχοληθῇ· μ' ὅλου τοῦτο ἀπ' ὅλα δύναται νὰ ἔχῃ μετρίαν τινα εἰδητικὴν καὶ ἄσκησιν.

Μ.Λ. Ἡ ἀπόκτησις τῶν αἰσθηματικῶν τούτων γνώσεων εἶναι πολλὰ χρήσιμος εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅταν τὰς μεταχειρίζεται μετ' ἀνθρωπίνην ἐπεικείαν καὶ μετριότητα, καὶ ὅχι μετ' ἀποτρόπαιον ἐπίδειξιν καὶ ἀλαζονείαν· ὅταν εὐρεθῇ εἰς συναναστροφὰς δὲν ἐξιππάζεται χωρικῶς ἀπὸ πᾶν καλὸν τῆς τέχνης ἔργον· οὐδὲ μένει ἀναίσθητος καὶ ἀκίνητος, ὡς λίθος, εἰς ὅσα κινουσι τὴν εὐαρέστησιν τῶν στολισμένων καὶ γυμνασμένων ἀνθρώπων. Τὸ ἀπειρόκαλον καὶ ὠμόν καὶ χωρικὸν ἦθος σημαίνει ταπεινώσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας. Παρεκτὸς τούτων, ἔχουσιν αἱ καλαὶ τέχναι μεγάλην ἐπίρροισιν καὶ σχέσιν πρὸς τὰ ἦθη τοῦ ἀνθρώπου. ὅς τις θαυρῖνει τὸ καλόν, ἀγαπᾷ καὶ τὸ ἀγαθόν· ὅς τις ἔχει κλίσιν νὰ ἠλαρύνεται ἀπὸ τῆς Μελπομένης τὰ ἔργα, ποτὲ δὲν θέλει ἀφήσειν τὴν καρδίαν τοῦ νὰ ἀγριωθῇ τόσον, ὥστε νὰ ἐπιχαιρεκακῆ εἰς τὰς δυστυχίας τῶν ἄλλων, ἢ νὰ φθονῇ τὰς εὐτυχίας των. Εἶναι λοιπὸν καὶ μέσου ἠθικῆς ὀσκίσεως ἡ αἰσθηματικὴ ἀγωγή, εἴαν γείνη συμμέτρως μετὰ τὰ διαβήματα τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ Λόγου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς πρακτικῆς ἀγωγῆς.

ΜΒ'.

Ἡ πρακτικὴ ἀγωγή περιέχει ὅλας τὰς προπαρασκευαίας καὶ ἀσκήσεις, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος φθάνει εἰς τὸ νὰ ὑποτάξῃ ὅλους τοὺς μερικοὺς τοῦ σκοποῦ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἠθικῆς, ἢ ἕως οὗ νὰ λάβῃ ἠθικὸν καὶ ἐνάρετον χαρακτήρα. Εἰς τὴν πρακτικὴν λοιπὸν ἀγωγὴν ἐνέονται ὅλα τὰ τέλη καὶ πέρατα τῆς ἀγωγῆς· διότι, ἐπειδὴ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ πράξις εἶναι ὁ ἔσχατος τοῦ ἀνθρώπου σκοπὸς, ὅς τις ἐμπεριλαμβάνει ὑφ' ἑαυτὸν ὅλους τοὺς ἄλλους σκοποὺς· διὰ τοῦτο καὶ ἡ φυσικὴ καὶ ἡ νοητικὴ καὶ ἡ αἰσθηματικὴ ἀγωγή πρέπει νὰ διευθύνωνται πάντοτε, καὶ νὰ συμπίπτωσιν εἰς τὴν πρακτικὴν ἀγωγήν.

ΜΓ'. Σύγκαιρα πρέπει ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἐνσπείρῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ μαθητοῦ τὰ ἠθικὰ φρονήματα· σύγκαιρα πρέπει νὰ τοῦ ἀποδείκνυῃ, ὅτι ὅλαι αἱ φυσικαὶ ὀρμαὶ τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ καθυποτάσσωνται εἰς τὸν πρακτικὸν Λόγον, καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν φωνὴν τοῦ συνειδότης μετ' ὅλην του τὴν ἰσχὺν εἰς τὸν ἔτι ἀδιάφθορον μαθητὴν του. Σύγκαιρα πρέπει νὰ καθυποστρωνῇ στερεὰς ἀρχὰς καὶ βάσεις τῆς ἠθικῆς πρὶν διασειῶσιν τὰς ἀρχικὰς του διαθέσεις πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ δύνανται τοῦ κακοῦ παραδείγματος, καὶ ὁ ἐκμαυλισμὸς, καὶ ἡ ἰσχὺς τῆς κακῆς συνηθείας καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ.

ΜΔ'. Διὰ τοῦτο πρέπει ὁ παιδαγωγὸς νὰ παρατηρῇ ἀκριβῶς καὶ τὴν κράσιν τοῦ μαθητοῦ του, καὶ τὰ ἐλαττώματα,

εἰς τὰ ὅποια ἔμπορεῖ νὰ τὸν παρατύρῃ ἢ κράσις του. Μὲ τοῦ-
του τὸν τρόπον ἔμπορεῖ νὰ διευθύνη καὶ νὰ κυβερνᾷ τὴν ἠθι-
κὴν του ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν κατὰ τὴν ἀτομικὴν του ἰδιο-
συγκρασίαν· καὶ νὰ τὸν ἐξυψώνη κατ' ὀλίγον εἰς τὴν τοῦ χα-
ρακτῆρος σταθερότητα, χωρὶς τὴν ὁποίαν τῶν ἀδυνάτων εἶναι
νὰ κατανοηθῇ καμμία ἠθικὴ ὀριμότης, οὐδὲ νὰ γείνη ὑψηλο-
τέρα τις χρησιμότης εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος.

ΜΕ'. Ἡ δὲ θρησκευτικὴ ἀγωγή περιλαμβάνει ὅλους τοὺς
κανόνας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκτᾷ ὁ μαθητὴς ὀρθὰς ἰδέας περὶ
Θεοῦ καὶ θείων πραγμάτων. Πρέπει δὲ νὰ ἔχη βᾶσιν τὴν πρά-
ξιν τοῦ ἀγαθοῦ, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ὑπέρτατον καὶ
ἔσοχον ἀγαθόν. Τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ διδά-
σκειται περὶ Θεοῦ ὁ μαθητὴς, πρέπει νὰ ἀναφέρονται εἰς τὸν
νοῦν καὶ εἰς τὴν καρδίαν· πρέπει νὰ ἀρχίζη ἀπὸ τὴν πρόνοιαν
τοῦ Θεοῦ, ὅς τις δίκαιε καὶ κυβερνᾷ ὅλον τὸ πᾶν· καὶ ἀπὸ
τὴν θείαν του ἀγαθότητα, διὰ τὴν ὁποίαν ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν
του ἐπὶ δίκαιους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχει καὶ διὰ τοὺς ἀγα-
θοὺς καὶ διὰ τοὺς πονηροὺς· καὶ κατ' ὀλίγον νὰ τοῦ ἐρμηνεύ-
ωνται, ὅσον εἶναι δυνατὸν εἰς τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν, τὰ ὑ-
πὲρ λόγου καὶ ἔννοιαν μυστήρια.

ΜΖ'. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀγωγή, καθὼς τοιαύτη, σκοπὸν ἔχει
τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν καὶ γύμνασιν τῶν τοῦ παιδὸς δυνάμεων
ἕως οὔ νὰ φθάσῃ τὸν τῆς ἠθικῆς σκοπὸν, ὅς τις εἶναι ὁ ἔσχατος
τῆς παιδαγωγίας σκοπός· πρέπει νὰ εἶναι καὶ μέσα, διὰ τῶν
ὁποίων αἱ παιδικαὶ δυνάμεις, αἵτινες ἢ θέλουν νὰ ἀπομακρυν-
θοῦν ἀπὸ τὴν φυσικὴν των φορὰν, ἢ εὐρέθησαν ἀπομακρυσμέ-
ναι, τὸ μὲν νὰ ἐμποδίζωνται ἀπὸ ταύτην τὴν ἀπόστασιν, τὸ δὲ
νὰ ἐπαναφέρονται εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον, καὶ νὰ κρατῶνται στα-
θερῶς εἰς αὐτόν. Τὰ μέσα ταῦτα ὀνομάζονται κανόνες τῆς πει-
ρα

θαρχίας· ἢ δὲ πειθαρχία ἔμπορεῖ νὰ εἶναι ἢ ἀποφατικὴ ἢ καταφατικὴ.

ΜΖ'. Καὶ ἡ μὲν ἀποφατικὴ πειθαρχία ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ προσέχη ὁ παιδαγωγὸς μὲ ἐπιμελῆ παρατήρησιν τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀναφαίνονται αἱ δυνάμεις τοῦ μαθητοῦ του, μήπως ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν· ἢ δὲ καταφατικὴ ἐπαναφέρει εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον τὰς δυνάμεις ἐκείνας, αἵτινες ἀπεμακρύνθησεν ἀπὸ τὴν φυσικὴν τῶν ἀνάπτυξιν.

ΜΗ'. Ἐπειδὴ δὲ οἱ παῖδες εἶναι καθ' ὑπερβολὴν διάφοροι ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὴν φανέρωσιν τῶν δυνάμεών των· διὰ τοῦτο καὶ οἱ κανόνες τῆς πειθαρχίας πρέπει νὰ ἐπιστηρίζωνται εἰς τὰς ἀτομικὰς αὐτὰς διαφορὰς τῶν παιδαγωγουμένων· καὶ νὰ μεταχειρίζεται ὁ παιδαγωγὸς ἕκαστον πρόσωπον κατὰ τὰς ἀτομικὰς του ιδιότητας, ἐπειδὴ τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ λύσῃ, εἶναι νὰ ὁδηγήσῃ ἕνα ἕκαστον παῖδα εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἠθικῆς καὶ εἰς τὴν χρησιμότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, μεταχειριζόμενος εὐστόχως καὶ ἁρμοδίως τὰς ἐμφύτους ἐνὸς ἑκάστου διαθέσεις· οἱ κανόνες λοιπὸν τῆς πειθαρχίας δὲν δύνανται νὰ ἐκτεθῶσι καθολικῶς, διὰ τὰς ἀπειραρίθμους ἀτομικὰς διαφορὰς τῶν παιδαγωγουμένων· ἔμπορεῖ δὲ νὰ τοὺς προσδιορίσῃ εἰς καθένα ἢ φρόνησις καὶ ἐμπειρία τοῦ παιδαγωγοῦ ἐκ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῶν ἀτομικῶν ἑκάστου ιδιοτήτων καὶ ἄλλων περιστάσεων.

Σημείωσις. Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέωνται οἱ κανόνες τῆς πειθαρχίας μὲ τοὺς κανόνας αὐτῆς τῆς ἀγωγῆς· διότι οἱ μὲν πρῶτοι εἶναι μέσα, οἱ δὲ δευτεροὶ σκοπός· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ στοχασθῶμεν ὅτι ἡ ἀγωγή στέκει ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ φέρωμεν εἰς τὴν πειθαρχίαν τοὺς παῖδας· ἀλλὰ μολιστα ἡ ἀγαθὴ παιδαγωγία πρέπει κατ' ὀλίγον ν' ἀναδείξῃ περὶ τοὺς κανόνας τῆς πειθαρχίας, καὶ νὰ μείνῃ αὐτὴ μένῃ πρὸς χειραγωγίαν τοῦ νέου εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἠθικῆς του μόρφωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ παιδαγωγικῶν ποινῶν καὶ βραβείων.

ΜΘ.

Σκοπὸς τῶν παιδαγωγικῶν ποινῶν οὐκ εἶναι ἄλλος, εἰμὴ ἡ βελτίωσις τοῦ πταίουτος μαθητοῦ· ἔργον τῶν ποινῶν εἶναι νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς ἀποπλανημένας ἐνεργείας τοῦ νέου εἰς τὸν φυσικόν των ὄρθρον, καὶ ν' ἀπαλλάξῃ διὰ παντὶς τὸν πταίστην ἀπὸ τῆν πλάνη του. Ἐδῶ χρειάζεται μεγάλη παιδαγωγικὴ σοφία καὶ πειρία διὰ νὰ προσδιορίσῃ ὀρθῶς, Ἐὰν πρέπει νὰ βραβεύσῃ εἰς πράξιν αἱ ποιναὶ, καὶ νὰ τὰς ἀποφασίσῃ κατὰ τὰς ἀτομικὰς ιδιότητας τοῦ πταίστου, καὶ νὰ τὰς ἐκτιμήσῃ κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἐπίτασιν, καὶ κατὰ τὴν αὔξησίν των, εἰάν ἐπαναληφθῇ τὸ σφάλμα.

Ν'. Εἰς ὅλα ταῦτα πρέπει ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀρχὴν ταύτην. Νὰ εὐρεθῇ ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ ἀφορμὴ τοῦ σφάλματος πρὸς τὸν ἠθικόν νόμον. Ἐὰν λοιπὸν ἡ παιδαγωγικὴ ποινὴ εἶναι τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐμποδίζεται εἰς τὸ ἐξῆς ἡ κακὴ τοῦ μαθητοῦ πράξις, πρέπει νὰ εἶναι συυδεσμένη μὲ αὐτὴν καὶ ἡ ἐφεξῆς ἀρχή. Ἀπ' ὅλας τὰς ποινὰς πρέπει ν' ἀποδοκιμάξῃ καὶ ν' ἀποβάλλῃ ἡ ἀγαθὴ παιδαγωγία τὰς ὀνομαζομένας σωματικὰς, καὶ νὰ τὰς μεταχειρίζεται μόνον εἰς ἀναγκαιοτάτην τινα περίστασιν, ἢ γουν ὅποταν οὐκ μὲν ἄλλο κἀνὲν μέσον κατὰ τῆς τοῦ μαθητοῦ ἐξαγριώσεως, καὶ ψυχραύσεως παντὸς ἀγαθωτέρου αἰσθήματος.

ΝΑ'. Ἡ σωματικὴ ποινὴ μόνον κολάζει, ἀλλὰ δὲν βελτιώνει τὸν ἄνθρωπον· καὶ εἶναι ἔργον πολλὰ ὑπεροπτικόν, καὶ ἐξουθενωτικόν τῆς ἀνθρωπότητος· κατακρημνίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τῶν κτηνῶν κατάστασιν, καὶ δὲν τὸν ἀνακαλεῖ εἰς τὴν εὐθείαν ἑδρὴν μετὰ μέσα ἐλακυστικά τῆς θελήσεως· καὶ οἱ μαθηταί, οἵτινες συνηθίσαν νὰ ραβδιζῶνται, χάνουσι σχεδὸν ὀλοκλήρως τὸ τρυφερόν ἐκεῖνο τῆς τιμῆς αἴσθημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐμπορεῖ νὰ τελεσφορήσῃ θαυμασίως ἡ ἀγωγή. Κανόνες τῶν παιδαγωγικῶν ποινῶν ἐμποροῦν νὰ εἶναι οἱ ἐφεξῆς.

ΝΒ'. α'. Νὰ μὴ γίνεταί ἡ ποινὴ πρὶν καταλάβῃ ὁ παιδαγωγὸς, ὅτι αὕτη μόνη εἶναι τὸ σκόπιμον μέσον νὰ διορθώσῃ τὸν πταίστην· καὶ ἂν γείνη, νὰ εἶναι ἀκριβῶς ἀνάλογος μετὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τοῦ πταίστου.

β'. Ἐὰν ἡ πράξις, ἣτις πρέπει νὰ κολασθῇ, δὲν προῆλθεν ἀπὸ διαφθοράν τῶν ἡθῶν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ κακὴν συνηθειαν ἢ συναρπαγὴν, ἢ ἀμέλειαν, ἄς μὴ εἶναι ἡ ποινὴ ἄλλο τίποτε, εἰ μὴ τὸ νὰ πληροφορηθῇ ὁ παῖς πῶς κακὰ ἀποτελέσματα ἐμπορεῖ νὰ ἐπιφέρῃ τῆσδε πράξεως εἰς τὸν πταίοντα, ὅταν ἐμβῇ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν.

γ'. Ἐπειδὴ ἡ ποινὴ πρέπει νὰ γείνη, ὅταν ὁ μαθητὴς παρεκτραπῇ ἀπὸ τὸν φυσικὸν δρόμον τῆς ἡθικῆς ἐνεργείας του· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ γίνεταί καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ φύσις αὐτῆ, ἢ γουὶν ἀπαθῶς καὶ μετὰ συνείδησιν τοῦ μόνου σκοποῦ τῆς βελτιώσεως καὶ τελειοποιήσεως τοῦ μαθητοῦ, καὶ ἐπομένως χωρὶς θυμῶν, χωρὶς ἐπιχαιρεκακίαν, χωρὶς φιλέκδικον ἥθος, ἀταράχως καὶ ἠλαρώς· ὁ παιδαγωγὸς δὲν πρέπει νὰ φαίνεται εἰς τὴν ποινὴν ὡς τὸ ἀπὸ τὸν μαθητὴν ἀδικηθέν πρόσωπον· ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκτελή τὴν κρίσιν μετὰ σεμνότητα καὶ μετὰ ἀξίωμα· δὲν πρέπει νὰ τιμωρῇ διὰ τοῦτο, διότι αὐτὸς εἶναι κακὸς διάθετος καὶ ὑποχονδρισκός.

οὐδὲ νὰ τιμωρῇ τὸ σφάλμα, τὸ ὁποῖον ἔγεινεν εἰς ἄλλον καιρὸν· πρέπει ν' ἀφίνη τὴν ἐκτελεσθεῖσαν ποινὴν νὰ κάμνη ἀνευσχλήτως τὴν ἐνέργειάν της εἰς τὸν κολασθέντα, χωρὶς νὰ ὁμιλῇ τι πλέον περὶ αὐτοῦ· χωρὶς νὰ τὸν ἐπιπλήττη ἢ νὰ τὸν φοβερίζη περισσότερον, ἢ νὰ τὸν ταλανίζη ὡς τιμωρηθέντα, ἢ νὰ τὸν παρηγορῇ καὶ νὰ τὸν καθησυχάζη.

δ'. Ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ παρατηρῇ ποῖον ἀποτέλεσμα ἔκαμεν ἡ ποινὴ εἰς τὸν μαθητὴν.

ε'. Αἱ ποιναὶ πρέπει νὰ ἐξετάζωνται καὶ νὰ ἐκλέγωνται ψυχολογικῶς· οἱ ἔλεγχοι καὶ αἱ κατασχύναι ἀποτελοῦν πλειότερον ἀγαθὸν εἰς τὰς εὐαίσθητους καρδίας παρὰ αἱ σκληραὶ ποιναί.

ς'. Κινήσεις τινὰς καὶ ἀταξίας τῆς κράσεως δὲν πρέπει νὰ τιμωρῇ οὐδὲ νὰ ἐλέγχῃ πάραυτα ὁ παιδαγωγός· ἀλλὰ (μετὰ παρέλευσιν ἴσως τινῶν ἡμερῶν) νὰ κάμνη τὸν μαθητὴν προσεκτικὸν εἰς αὐτάς.

ζ'. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα παιδαγωγικὴ ποινὴ σκοπὸν ἔχει τὴν τοῦ μαθητοῦ βελτίωσιν· διὰ τοῦτο ὁ παιδαγωγός, εὐθύς ἀποῦ καταλάβῃ ὅτι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπροσπάθησε νὰ φέρῃ τὸν μαθητὴν εἰς πειθαρχίαν, δὲν εἶναι ἀνάλογος μὲ τὰς ἀτομικὰς του ιδιότητας, πρέπει εὐθύς νὰ τὸν μεταβάλῃ, καὶ νὰ μεταχειρισθῇ ἄλλον.

η'. Ἐὰν ἡ παιδαγωγία δὲν δύναται ν' ἀποφύγῃ τὰς ποινὰς, εὐλόγως πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὰ παιδαγωγικὰ βραβεῖα· εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρᾶσθηρὸς νὰ ἐκτελῇ τὸ ἀγαθόν, δι' αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, καὶ ὕταν φθάσῃ εἰς τοῦτο τὸ ὕψος τῆς ἐλευθέρου ἐνεργείας, δὲν ἔχει χρείαν καμμιας ἐξωτερικῆς παρακινήσεως εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του· Ἐπειδὴ δὲ οἱ παῖδες καταγίνονται διὰ τὴν ἀ-

γωγῆς νὰ φθάσωσιν ἐκεῖνον τὸν ὑψηλότερον ἠθικὸν βαθμὸν, κ' ἐκεῖνην τὴν ἀσφάλειαν καὶ σταθερότητα τῶν πράξεών των· διὰ τοῦτο εἶναι χρήσιμα καὶ τὰ βραβεῖα τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς σκοπίμου των ἐνεργείας εἰς ταύτην τὴν προπαρασκευαστικὴν περίουσον, καθότι ἐνθαρρύνουσι τὸν παῖδα εἰς τοὺς κόπους του, καὶ εὐκολύνουσι τὴν παιδαγωγικὴν ἀσχολίαν.

ΝΔ'. Ἀλλὰ πρέπει καὶ τὰ βραβεῖα νὰ ἐκτιμῶνται κατὰ τὴν ἰσοσυγκρατίαν τοῦ βραβευομένου, καὶ νὰ γίνωνται πεφεισμένως, καὶ δικαίως, ἤγουν ἀναλόγως τῆς ἀξίας τῶν πράξεων. Τῶν ἀγαθῶν ἔργων βραβεῖα εἶναι πρέπει νὰ δίδονται, ἐπειδὴ ἡ ἀξία τῆς ἀρετῆς εἶναι ἀνεκτίμητος, ὡς ἀπόλυτος· βραβεῖα δὲ τῆς ἐπιμελείας πρέπει νὰ διανέμονται εἰς τοὺς μαθητάς, καὶ ἐν ταυτῇ νὰ τοὺς ἐνθυμίζουσι, νὰ μὴ ἐκλαμβάνωσι τὸ βραβεῖον ἀμοιβὴν τῆς τελειότητός των, ἀλλὰ ἰσχυρῶς κίνησιν τῆς δεικνυομένης προθυμίας των εἰς τὸ νὰ κατασταθῶσι τέλειοι. Πρέπει καὶ ἐδῶ νὰ παρατηρῆ ὁ παιδαγωγὸς ποῖαν ἐνέργειαν ἔκαμε τὸ βραβεῖον εἰς τὸν βραβευθέντα μαθητὴν, διὰ νὰ οἰκονομῇ εἰς πολλὰς περιστάσεις τὰς πράξεις του.

ΝΙΕ'. Τὰ βραβεῖα εἶναι πρέπει νὰ εἶναι μικροπρεπῆ καὶ οὐδαμινὰ πράγματα, ὅποια νὰ εὐφραίνωσι τὰς αἰσθήσεις τῶν νηπίων· ἀλλὰ νὰ εἶναι συνδεδεμένα μὲ τὴν τιμὴν καὶ ὑπόληψιν, τὴν ὅποιαν ἔχουν οἱ βραβευταὶ εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ εἶναι μέρος τρόπου τινα τῶν ὀργάνων, διὰ τῶν ὁποίων τελειοποιεῖται ὁ μαθητὴς εἰς τὴν παιδείαν καὶ ἀρετὴν. Τιμὴ δημοσίως γινομένη, ἔπαινος τῆς ἐπιμελείας, ἐγκύλπια διάφορα, βιβλιάρια ἀρμόδια εἰς τὸν σκοπὸν τῆς παιδείας κτ. ἐμποροῦν νὰ χρησιμεύωσιν ὡς βραβεῖα τῆς ἐπιμελείας. Ἀλλ' ὁ ἀκριβέστερος τούτων προπδιορισμὸς γίνεται ἀπὸ τὴν σύνεσιν καὶ ἐμπειρίαν τοῦ παιδαγωγοῦ ἀναλόγως μὲ τὰς περιστάσεις.